

Gyulafehérvári nyomdászat

NÉGYSZÁZÖTVEN ÉVVEL EZELEŐTT INDULT MEG A NYOMTATÁS A FEJEDELM
SZÉKHELYEN, GYULAFEHÉRVÁRON

Bánfi Szilvia

Az 1566–1567 között az unitáriusok és a reformátusok között elmélyülő felekezeti ellentét az erdélyi egyistenhívők számára is kényszerítően igényelte nyomda létesítését. A hitvitákban képviselt nézeteiket széles körben csak ily módon tudták terjeszteni. Ezért meghívták Gyulafehérvárra a Bécsből elmenekült, a reformátusok vezére, Melius Juhász Péter oltalma alatt Debrecenben, majd utóbb Váradon nyomtató neves szakembert, Raphael Hoffhaltert. A meghívás részleteit és Hoffhalter alkalmazásának feltételeit sajnos pontos adatok hiányában nem ismerjük.

A 18. századi unitárius forrás bizonytalan abban, hogy a nyomtatóműhely János Zsigmond vagy az unitárius vallásközösség költségén létesült-e. Egyes felvetés szerint maga a fejedelem királyi mesterét a nyomtatóműhellyel egyetemben átengedte az unitáriusoknak használatra, hogy

Raphael Hoffhalter metszete János Zsigmond erdélyi fejedelem címeréről

írásaikat megjelentethessék. A másik vélemény úgy gondolta, az unitáriusok a királytól megkapták a nyomdajogot, valamint a már unitárius király bőkezűségéből nyomdát állítottak, és ehhez mestert hívtak.

Raphael Hoffhalter azonban saját, még Debrecenben felállított nyomdai készletével nyomtatott Várad után Gyulafehérváron is. Meghívásával tehát nem volt szükség új nyomdai anyag beszerzésére, de viszont e nyomtatóműhely működtetéséhez anyagi támogatás kellett. Ezért úgy véljük, hogy valamiféle szerződéses kapcsolat létesülhetett Raphael Hoffhalter és az unitárius vezetés között az erdélyi fejedelem felügyelete mellett. Ez megmagyarázhatja, hogy Hoffhalter halála után miért működtette tovább az unitárius vallásközösség a nyomdát, és miért csak Rudolf fia nagykorúságát követően, legkorábban 1571 decemberének végén jutott vissza a nyomda készlete a Hoffhalter család tulajdonába.

Raphael Hoffhalter tehát Gyulafehérváron az egyistenhívőknek a reformátusokkal szemben megfogalmazott álláspontját tartalmazó unitárius vitairatokat és tanítást nyomtatott ki, ezek főképp János Zsigmond udvari papjának, Dávid Ferencnek írásai voltak. A nyomdájából ekkor kikerült munkák nem igényeltek művészi színvonalú megjelenítést. Céljük nem a gyönyörködtetés, hanem a leendő unitárius híveik meggyőzése volt. Ugyanakkor Hoffhalter számára a bécsihez mérhető igényes tipográfiai megvalósítást nehezítette még az olyan kiváló grafikusok hiánya is, mint akikkel a császárvárosban együtt dolgozhatott. A nyomtatványok illusztrálását a Bécsből magával menekített, illetve utóbb vásárolt iniciálesorozatokkal, valamint a saját maga által készített fametszetekkel oldotta meg. Ezek közül a legelhíresebb az a több darabból álló sorozat, amely a Szentháromságot csúfolta ki.

A botrányt kiváltó fametszetek első publikálása valószínűleg a példányból ma már nem ismeretes Császmái István Az Antichristus képei című műben történhetett meg.

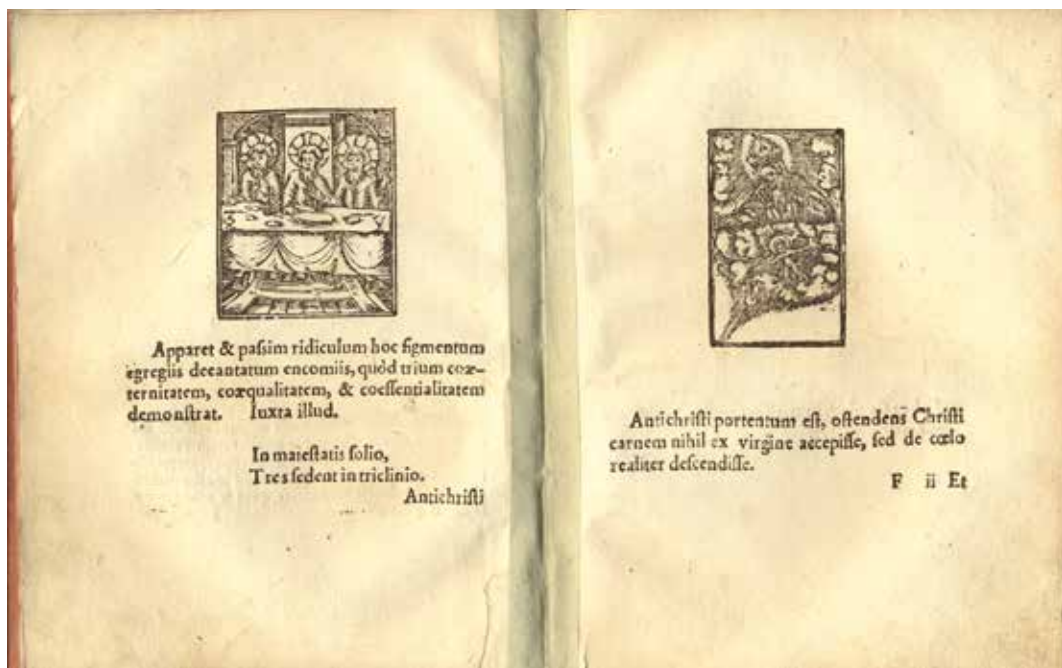
A botrányos fametszetsorozat egyik darabja

A csúfolódó metszetekkel megjelentetett kiadvány felháborodást váltott ki a Szentháromságot vallók körében. Híre külföldre is gyorsan eljutott. A Wittenbergben tanuló Thúri Mátyás 1568. március 28-i levelében írta: „Valami képeket nyomtattak ki, mikkel csodálatos, mondhatnám, hallatlan módon csúfolódnak velünk és a mi Istenről vallott hitvallásunkkal.”

Melius Juhász Péter sem hagyta szó nélkül a dolgot: „amaz Rosszhalter Raphael ... aki a Szentháromságot megcsúfolta, egyszer megégette, de mint Judás a pénzért el árulta, megfaragta és csúfolta a Szentháromságot, tudattalanul megvesztögette és visszaforgatta”.

Dudith András 1568. április 9-én, II. Miksa királynak levélben számolt be a Szentháromságot kigúnyoló képekről, amelyhez mellékelhette az egykori kiadványnak a csúfolódó fametszetekkel illusztrált leveleit is.

A király felháborodása tartósnak bizonyult. Ennek okán üzette el néhány esztendővel később, 1574-ben Hoffhalter Rudolfot Bánffy Miklós alsólendvai udvarából. II. Miksa ugyanis összetévesztette az édesapja mesterségét folytató nyomdász Raphael Hoffhalterrel, akinek 1568. évi haláláról nem értesült.

A *De falsa et vera unis Dei patris* című műben is szerepeltek a Szentháromságot kigúnyoló fametszetek

A botrányos fametszetsorozat tagjai szerepeltek még a *De falsa et vera unis Dei patris, filii et spiritus sancti cognitione libr duo* című vitairatban is, amely Raphael Hoffhalter halála után, 1568. augusztus körül jelent meg.

Raphael Hoffhalter gyulafehérvári működése rövid ideig, 1568. február végén vagy március legelején bekövetkezett váratlan haláláig tartott csupán.

Nem sokkal több, mint nagyjából fél évre tehető gyulafehérvári tevékenysége. Ottani nyomdájában mai tudásunk szerint hat önálló nyomtatványa jelent meg: 1567-ben öt, míg 1568-ban egy kiadványon olvasható a neve. Utolsó munkája, amelynek nyomtatását még ő kezdte meg, de a halála miatt már özvegye nevével jelent meg, a második gyulafehérvári hitvita előkészítő irataival indul.

A felsorolt művek tehát döntően a reformátusokkal szemben kiépülő új egyházi felekezetnek, az unitárius egyháznak és az ő képviselőinek a célját szolgálta. Nem ismerünk ugyanakkor olyan Gyulafehérváron megjelentetett Hoffhalter-féle alkalmi kiadványt, amely jelentős anyagi hasznot hozott volna nyomdai vállalkozása számára. Az unitárius tanítást propagáló kiadványok mellett kivételt mindössze a még Debre-

cenben kinyomtatott Werbőczy István magyar nyelvű törvénykönyvének újra szedett egyharmada, valamint az erdélyi fejedelem tanácsosának, Bekes Gáspárnak 1567. november 30-án tartott lakodalmát köszöntő verses kiadványa képez. János Zsigmond „királyi nyomdászaként” nem adatott meg számára, hogy az erdélyi fejedelmi udvarban is megcsillantassa azt a szakmai tudását, tipográfiai tehetségét, amelyről Bécsben rövid idő alatt bizonyosságot tett, s amely hírnevet hozott számára. Nyomtatóműhelye a fejedelmi székhelyen 1569-ig működött. A 16. század folyamán latin betűs kiadvány ezt követően többet nem jelent meg Gyulafehérváron.

Az 1567-től Brassóban tevékenykedő Lorinț diakónus 1578-ban és 1579-ben Gyulafehérvárott nyomtatott. A fejedelmi székhelyen bizánci rítusú liturgikus könyvet jelentetett meg ó-egyházi nyelvén, majd a következő esztendőben részleges bibliafordítást: a négy evangéliumot liturgikus használatra szintén ó-egyházi nyelvén.

Az utóbbi kötet végén olvasható Báthori Kristóf erdélyi fejedelemnek a nyomtatványra vonatkozó, harminc évre szóló nyomtatási privilégiuma. Ezt követően több mint negyven esztendőig tipográfia nem működött a fejedelmi székhelyen.

*Báthori Kristóf
fametszetes címere
a részleges biblia-
fordítás végén
található*

